

Begrippen Muziek Bovenbouw HAVO VWO

LET OP: 3^e VERSIE (1-1-2004) Eventuele ontbrekende begrippen en/of fouten graag melden bij F. Mennen!

Muziek op Maat Examen vak B Bronnenboek Module 1tm6 + Luistercursus Klassieke Muziek
Onderstreepte woorden zijn de extra termen voor Vwo-leerlingen.

- A capella:** gezongen zonder instrumentale begeleiding
- Akkoord:** samenklank van drie of meer verschillende tonen
- Akkoordfunctie 1-4-5:** (weergegeven door Romeinse cijfers)akkoorden op de 1^e, 4^e en 5^e toon van een toonladder; 1=tonica, grondtoon (rustpunt), 4=onderdominant, 5=dominant(spanning)
- Afterbeat:** het spelen op de 2^e en 4^e tel in een 4-kwartsmaat (popmuziek)
- Agogiek:** met het tempo spelen, niet altijd in de maat (noodzakelijk voor een goede interpretatie)
- Albertijnse bas:** begeleidingsfiguur bestaande uit gebroken akkoorden
- Antimetrische figuren:** duool, triool, kwintool
- Aria:** solostem met orkestbegeleiding (zeer melodisch, melismatisch en virtuoos)
- Arco:** het strijken op een strijkinstrument met de strijkstok
- Arpeggio:** de tonen van een akkoord na elkaar spelen (bv. door een harp)
- Arrangement:** het herschrijven van een bestaande compositie voor een andere dan de oorspronkelijke bezetting.
- Articulatie:** de manier waarop elkaar opeenvolgende tonen al dan niet verbonden worden (legato, portato, staccato)
- Atonale muziek:** muziek niet gebaseerd op toonladders (dus geen majeur en mineur)
- Authentiek:** 1 uitvoering (laten klinken zoals het oorspronkelijk geklonken heeft)
2 instrument (kopie of origineel instrument uit die periode)
- Ballad:** rustige popsong
- Bassen:** de lage tonen
- Basso continuo:** begeleidingsgroepje in de Barok (meestal klavecimbel + cello/contrabas of orgel + fagot), ook wel genoemd becijferde bas (componist voegt cijfers toe aan de basnoten zodat klavecijnist weet welke akkoorden hij moet slaan)
- Big Band:** uitgebreide jazzband (drum, bas, piano, trompetten, saxofoons, trombones)
- Bitonaliteit:** gelijktijdig twee toonsoorten gebruiken (in een muziekstuk)
- Beat:** maat, 1^e en 3^e tel worden benadrukt (popmuziek)
- Blue note:** te laag geïntoneerde toon, meestal de terts
- Blues:** droevige liederen van Amerikaanse negers gezongen met gitaarbegeleiding op een vast, meestal 12-matig bluesschema
- Boogie woogie:** pianostijl uit de jazz; linkerhand speelt voortdurend akkoordbrekingen of toonladderfiguren; rechterhand snelle figuren (is een vorm van bluesmuziek)
- Bourdon:** een begeleidingsfiguur van een lang aangehouden samenklank van een kwint in de bas
- Break:** onderbreking in een pop- of jazznummer
- Bridge:** een combinatie van tekst en muziek in een song. Anders dan couplet en refrein. Komt maar een keer voor.
- Bewerking:** veranderen van de oorspronkelijke muziek
- Cadens:** 1. onbegeleide passage in een concert waarin een solist excelleert
2. een aantal akkoorden achter elkaar gespeeld
- Canon:** meerdere stemmen zetten na elkaar dezelfde melodie in (polyfone compositievorm)

Cantabile: zangerig

Cantate: meerdelig, vocaal-instrumentale compositie, zonder decor, kostuums en meestal een religieuze tekst; minder lang dan een oratorium

Cantus firmus: bij een reeds bestaande melodie worden tegenstemmen gecomponeerd

Chaconne: een reeks variaties boven een ostinate bas

Chorus: 1.refrein na een voorafgaand verse.
2.het akkoordenschema in zijn geheel.
3.solo (op een akkoordenschema)

Chromatiek: gebruik van tonen die niet in de toonladder horen; hierdoor ontstaan veel halve toonsafstanden

Chromatische toonladder: toonladder van alle 12 tonen uit de westerse muziek(halve toons)afstanden

Close harmony: gezongen meestemmige muziek waarbij de tonen zeer dicht bij elkaar liggen

Cluster: samenklank van dicht bij elkaar liggende tonen (dissonerend)

Coda: staart van een muziekstuk, een extraatje

Combo: klein ensemble van 3 tot 6 personen

Complementair ritme: het ritme van de ene partij vult dat van de andere aan

Concert: 1 openbare muziekkuitvoering
2 compositie voor een solo-instrument en orkest, meestal drie delen: snel, langzaam, snel

Con sordino: gedempt (met een demper, ook wel gestopt genoemd)

Col legno: met het hout (achterkant) van de strijkstok spelen

Concerto grosso: compositie uit de barok waarin een groepje instrumenten (**concertino**) soleert. Door af te wisselen met het orkest ontstaat contrastwerking (meestal drie delen, snel, langzaam, snel). Voorloper van het soloconcert

Consonant: samenklank die ontspanning geeft (welluidend)

Conservatorium: opleidingsinstituut voor jonge musici

Couplet: gedeelte tussen het steeds terugkerende hoofdthema

Coupletlied: elk couplet heeft dezelfde melodie

Coverversie: een bestaande song uitgevoerd in een andere sound.

Da capo al fine: van het begin tot aan fine spelen.

Dal segno al fine: van het begin tot aan dal segnoteken spelen (zie bron 105)

Dansvormen: Allemande: van oorsprong Duitse dans, matig tempo, 2-delig; in 17^e, 18^e eeuw 1^e deel van de suite)

Bolero: Spaanse dans, 3-delig met een karakteristiek, ostinaat ritme

Bourree: komt vaak voor in de Baroksuite; 2-delig, snel.

Courante: tweede dans van de Baroksuite, matig, snelle dans 2- of 3-delig

Estampie: Middeleeuwse danslied

Gaillarde: levendige springdans uit de 16^e eeuw. Volgt vaak de pavane op met dezelfde melodie.(ook wel saltarello genaamd), 3-delig

Gavotte: komt vaak voor in de Baroksuite, niet al te snel, 2-delig

Gigue: laatste deel van de baroksuite; snel tot zeer snel, 2-delig 6/8

Mazurka: van oorsprong Poolse springdans. Vaak gepunteerd ritme op de 1^e tel, 3-delig, snel

Menuet: van oorsprong franse reidans. ABA-vorm. Vaak het 3^e deel van een symfonie; 3-delig matig snel

Pavane: statig geschreden dans uit de 16^e eeuw, 2-delig, langzaam

Polonaise: van oorsprong Poolse dans; langzaam tempo en 3-delig

Sarabande: vaak een lange noot op de tweede tel. Derde dans van de baroksuite; 3-delig, langzaam

- Rumba:** van oorsprong Cubaanse dans. Veel sterk syncopische ritmes vooral door accenten op de 1^e, 4^e en 7^e achtste van een vierkwartsmaat; 2-delig, matig tempo
- Tango:** van oorsprong Argentijnse dans vol plotselinge bewegingen, veel lichte syncopen, (syncopen= verschuiving van het natuurlijk maatritme) matig tempo, 2-delig
- Wals:** karakteristiek zijn het zware accent op de 1^e tel en de slepende 2^e en 3^e tel; 3-delig, snel

Diatonisch: gebruikmakend van hele- en halve toonsafstanden

Dirty intonation: klankvervorming (bv. op een elektrische gitaar)

Dissonant: samenklank die spanning geeft en een gevoel dat er iets moet volgen

Dodecafonie: zie twaalftoonsmuziek

Dominant: vijfde toon van de toonladder (heeft veel "spanning")

Doorgecomponeed lied: lied met bij elk couplet een nieuwe melodie

Doorwerking: uitspinnen, voortborduren op de expositie (de twee thema's van een sonate)

Drieklank: grote- en kleine drieklank (groot=grote tert+reine kwint)(klein=kleine tert+r.5)

Dubbelgrepen: techniek waarbij twee tonen tegelijk gespeeld worden op een strijkinstrument

Dubbelkoor: muziek voor twee gelijkwaardige koren (of instrumentale groepen)die soms elkaar afwisselen, dan weer samen te horen zijn

Dynamiek: verschil in geluidssterkte

Dynamische tekens: pp, p, mf, f, ff, crescendo, decrescendo, diminuendo, zie blz. van het bronnenboek

Etude: oefenstuk

Expositie: het presenteren van de twee thema's van een sonate

Fade-out: het langzamerhand wegsterven van de muziek. Het is alsof je als het ware de volumeknop zachter draait

Fanfare: orkest bestaande uit koperblazers, saxofoons en slagwerk

Fantasia: muziekstuk zonder nauw omschreven regels

Fermate: verlenging van noot of rust. Net zolang als de dirigent aangeeft (zie bron 105)

Frasering: het dmv. articulatie doen uitkomen van de muzikale zinnen en zinsdelen.

Fuga: meerdere stemmen (meestal 3 of 4) zetten na elkaar het zelfde thema in en imiteren elkaar op verschillende toonhoogten (polyfone compositievorm)

Fugatisch: fragment dat klinkt als een fuga

Fuzz: scheurende elektrische gitaar

Gebroken drieklank: tonen van een drieklank na elkaar spelen

Gelijknamige toonladders: een majeur- en mineurladder met dezelfde begintoon

Gemengd koor: koor bestaande uit sopranen, altten (vrouwenstemmen), tenoren en bassen (mannenstemmen)

Gestopt: gedempt (zie con sordino)

Glissando: het "glijden" van de ene naar de andere toon (speelmanier bij bv. trombone)

G.P.: generale pauze (iedereen heeft rust)

Ground: muziekvorm waarbij de melodie varieert, terwijl de bas hetzelfde blijft (is hetzelfde als chaconne en passacaglia)

Harmonie: samenhangende opeenvolging van akkoorden

Harmonieorkest: orkest bestaande uit houtblazers, koperblazers en slagwerk

Hele-toonstoonladder: toonladder met alleen hele toonsafstanden

Hemiool: tijdelijke tweedeligheid in een driedelig stuk of omgekeerd

Homofonie: meerstemmigheid met een melodie en de rest als begeleiding (ritmisch nagenoeg gelijke stemmen)

Hoofdvorm: (andere naam: sonatevorm) vorm van het eerste deel van een sonate (vaak ook symfonie en soloconcert) bestaande uit expositie, doorwerking, reprise en twee contrasterende thema's

Hymne: religieus loflied

Imitatie: een compositietechniek waarbij ritmes, motieven of melodische fragmenten van de ene stem vrij kort daarna (of zelfs overlappend) in andere stemmen terugkeren

Instrumentale kwartetten: combinatie van 4 instrumenten (blokfluitkwartet, strijkkwartet)

Instrumenten: zie bron 106 bronnenboek

Instrumentgroepen: strijkers, houtblazers, koperblazers, slagwerk

Interpretatie: de manier waarop de kunstenaar gestalte geeft aan de uitvoering

Interval: afstand tussen twee tonen (prime, secunde, terts, kwart, kwint, sext, septime, octaaf)

Intro: inleiding van een muziekstuk

Jazzband: drums, piano, bas, trompet, trombone, klarinet

Kamermuziek: instrumentale muziek voor twee tot ongeveer tien instrumenten, bedoeld om in niet te grote ruimte uitgevoerd te worden

Klankkleur: timbre of kleur van een toon; het typisch eigen geluid van een stem of instrument; bv. een trompet klinkt anders dan een viool

Koren: gemengd koor, vrouwenkoor, mannenkoor, kinderkoor

Koorstemmen: sopraan, mezzosopraan, alt, tenor, bariton, bas

Koraal: geestelijk coupletlied

Kunstlied: meestal voor zangstem en piano (beroepsmusici); ritmisch en melodisch ingewikkeld; tekst poëtisch

Legato: gebonden spelen (noten aan elkaar, weergegeven door een boog boven de noten) (articulatie)

Liedvorm: compositie opgebouwd uit muzikale zinnen.

eendelig: A

tweedelig: AA of AB

driedelig: ABA, AAB of ABC

heeft ook betrekking op andere muzikale vormen bv. instrumentale en vocale vormen

Madrigaal: vocale compositie, wereldlijke tekst, meestal over liefde en a capella, zowel polyfoon als homofoon

Majeur: grote terts toonladder (toonsoort)

Manuaal: toetsenbord van piano, orgel, keyboard, clavecimbel etc.

Melodie: een aantal motieven achter elkaar die samen een geheel vormen

Menuet als derde deel:

Mineur: kleine terts toonladder (toonsoort) (**harmonisch en melodisch mineur**)

Mis: muziek voor godsdienstviering met als vaste gezangen (=ordinatorium) Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Agnus Dei) (wisselende gezangen = proprium)

Modaliteit: middeleeuwse kerkttoonladders (dorisch, phrygisch, lydisch, mixo-lydisch)

Modulatie: naar een andere toonsoort overgaan

Motet: vocale compositie, geestelijke tekst (meestal Latijn), vaak polyfoon

Motief: kleinst mogelijke muzikale eenheid; een aantal noten die muzikaal gezien bij elkaar horen; een of enkele maten lang

Motiefverwerking: motieven kunnen worden herhaald bv. Op andere toonhoogten, ze kunnen worden veranderd door bv. Variatie, motiefsplitsing, motiefkoppeling, verkorting, uitbreiding, vergroting, verkleining van ritme, kreeftengang en omkering

Musical: gezongen toneelstuk met decor, kostuums en veel pop-, dans- en showelementen
Muzikale zin: muzikale eenheid van vaak 8 maten, meestal te ontleden in voorzin en nazin met aan het eind een muzikale ontspanning. Wordt ook wel aangeduid als periode of volzin

Obligaat: verplicht

Omkering: bij een interval de onderste toon een octaaf hoger plaatsen of omgekeerd

Open snaren: wanneer geen enkele snaar op een strijkinstrument wordt ingedrukt

Opera: gezongen toneelstuk, decor, kostuums bestaande uit meerdere onderdelen, klassieke serieuze muziek

Operette: gezongen toneelstuk, decor, kostuums bestaande uit meerdere onderdelen, klassieke lichte muziek, meestal vrolijke, makkelijk te begrijpen teksten

Opus: werk (opus 34, 34^e compositie van betreffende componist)

Oratorium: meerdelige vocaal-instrumentale compositie op religieuze tekst

Orgelpunt: een begeleidingsfiguur die bestaat uit een lang aangehouden of steeds herhaalde toon in de bas

Orkesten: **symfonieorkest: barokorkest, classicistisch orkest, romantisch orkest, modern orkest, strijkorkest (zie blz. 14 e.v. boekje Luistercursus)**

Orkestgroepen: strijkers, houtblazers, koperblazers, slagwerk

Orkestlied: lied met orkestbegeleiding

Orkestratie: 1. de rol die de verschillende instrumenten in een werk krijgen
2. een bestaande compositie omzetten voor orkest

Ostinato: (=ostinaat) voortdurend herhaald ritmisch en/of melodisch motief

Ouverture: instrumentaal openingsstuk van cantate, oratorium, opera, musical, operette, passie of suite

Italiaanse ouverture: instrumentaal openingsstuk van cantate, oratorium, opera of suite. Later ook zelfstandige compositie (snel, langzaam, snel)

Franse ouverture: als Italiaanse ouverture, maar met temposchema: langzaam, snel, langzaam

Overgangsdynamiek: geleidelijke overgang van klanksterkte (crescendo, decrescendo, diminuendo)

Parallele (of gelijke) beweging: twee of meer stemmen bewegen zich in dezelfde richting

Parallele toonladders: een majeur- en mineurladder met dezelfde tonen (en dus voortekens), bv. G-majeur en e-mineur.

Partituur: bladmuziek voor de dirigent, waarop alle partijen in een vaste volgorde boven elkaar staan

Passacaglia: een reeks variaties boven een ostinate bas

Passie: oratorium met als tekst het lijdensverhaal van Christus

Pentatoniek: toonladder met "slechts" 5 tonen (Chinese toonladder)

Periodieke zinsbouw: het samenstellen van muzikale zinnen dmv. contrasterende motieven in een symmetrische structuur, bv. 4 maten stijgend, 4 maten dalend, voorzin met drieklanktonen, nazin in secundes

Pianokwintet: piano + strijkkwartet

Pizzicato: het tokkelen op een strijkinstrument

Polyfonie: meerstemmigheid waarbij alle stemmen een zelfstandige melodische betekenis hebben (vaak inzetten na elkaar)

Polymetriek: verschillende maatsoorten die tegelijkertijd voorkomen in een muziekstuk

Polyritmiek: verschillende ritmes die tegelijkertijd voorkomen in een muziekstuk (bv. triolen en achtsten)

Polytonaliteit: gelijktijdig meer dan 2 verschillende toonsoorten gebruiken

Portato: bijna gebonden (noten lang spelen maar net niet aan elkaar, weergegeven door horizontale streepjes of puntjes+boogje boven de noten) (articulatie)

- Prelude:** in barokmuziek – inleiding tot suite/ fuga. Vanaf Romantiek een zelfstandig muziekstuk
- Preluderen:** quasi improviserend spelen, als inleiding
- Programmamuziek:** instrumentale compositie geïnspireerd op een idee buiten de muziek (bv. een verhaal, gedicht, landschap, schilderij, natuur, dier enz.)
- Protestlied:** lied waarin de onvrede met (wan)toestanden tot uitdrukking komt
- Rappen:** het spreken van teksten op een ritmische ondergrond
- Recital:** uitvoering door één musicus
- Recitatief:** spraakgevang; muziek is syllabisch, sobere melodie met kleine intervallen; begeleiding slechts ondersteunende akkoorden op belangrijke woorden
- Secco recitatief:** als begeleiding slechts continuo, enkele akkoorden
- Recitativo accompagnato:** rijkere begeleiding door orkest, meer melodische zelfstandigheid
- Refrein:** telkens herhaald herkenbaar hoofdthema dat minstens drie keer terugkomt
- Register:** 1. bereik in toonhoogte (klarinet klinkt in het hoge register heel anders in de diepte)
2. bepaald timbre (bv. een kerkorgel heeft verschillende registers)
- Requiem:** dodenmis
- Riff:** korte frase of motief dat een aantal keren herhaald wordt (jazz- en popmuziek)
- Ritme:** verschil in toonduur
- Ritmisch figuur:** bv. triool of 4-zestienden
- Roffel:** een soort triller op een trom
- Rondo:** muziekstuk met een steeds terugkerend refrein
- Frans Rondo:** rondo met als vorm ABACADAE enz.
- Weens Rondo:** rondo met als vorm ABACABA
- Saltato:** korte springerige tonen die worden verkregen door strijkstok op snaren te laten stuiten
- Samengestelde liedvorm:** compositie waarin grotere delen zelf weer kleinere, afgeronde structuren vertonen.
- Scat vocal:** een manier van instrumentaal zingen op betekenisloze lettergrepen.
- Sequens:** een onmiddellijke trapsgewijze herhaling van een motief op een hogere of lagere toon
- Serenade:** s'avonds in de openlucht gespeelde ontspanningsmuziek
- Sf:** sforzando=sterk inzetten en meteen daarna zachter
- Sinfonia:** voorloper symfonie of instrumentaal openingsstuk van een groter werk
- Soloconcert:** zie concert
- Sonate:** klassieke sonate is instrumentale compositie (voor één of twee instrumenten) en vier delen – snel, langzaam, iets sneller, snel
- Sonatevorm:** (andere naam: hoofdvorm) vorm van het eerste deel van een sonate (vaak ook symfonie en soloconcert) bestaande uit expositie, doorwerking, reprise en twee contrasterende thema's
- Song:** engels woord voor lied, meestal gebruikt in de betekenis als amusementslied.
kenmerken: vaak 32 maten en vorm AABA
- Soundtrack:** filmmuziek
- Sourdino:** zie con sordino
- Staccato:** kort (alle tonen los van elkaar spelen, weergegeven door puntjes boven de noten) (articulatie)
- Stem:** 1 Menselijke stem
2 Als meerdere melodieën tegelijk klinken wordt ieder van deze melodieën een stem genoemd.
- Stretto:** snel op elkaar volgende inzetten in een fuga (meestal in de doorwerking)
- Strijkkwartet:** 1. kamermuziekensemble van vier strijkinstrumenten = 1^e viool, 2^e viool, altviool en cello

2 .sonate voor strijkkwartet

- Strijkorkest:** orkest van strijkinstrumenten (violen, altviolen, celli en contrabassen)
Suite: instrumentale compositie bestaande uit tenminste 4 delen, in de barokmuziek een reeks oude dansvormen. Later word de term ook gebruikt voor een aantal instrumentale stukken, bv. uit een opera of ballet
Symfonie: compositie voor symfonieorkest, bestaande uit vier delen – snel, langzaam, iets sneller, snel. Na de klassieke periode heeft de symfonie niet altijd vier delen, maar vaak drie
Syncopisch: ritme dat het gevoel geeft van tegen de maat in (door verschuiving maataccent)

Tactus: pulsbeving in een muziekstuk (2- of 3-deligheid “voelen”)

Tegenbeweging: de ene stem stijgt terwijl de andere daalt

Tegenmelodie: een tweede melodie die tegelijkertijd met de eerste te horen is

Terrassendynamiek: plotselinge verandering van klanksterkte (tekens pp t/m ff)

Echodynamiek: men speelt plotseling zachter, als een soort echo

Registerdynamiek: het klinkt plotseling zachter/harder doordat een andere groep instrumenten erbij komt of wegvalt

Tempo: snelheid van een muziekstuk

Tempo aanduidingen:

Adagio: langzaam

Allegro: snel

Allegro assai: zeer snel (allegro = snel, assai = zeer)

Andante: rustig looptempo (matig tempo)

Andantino: iets sneller dan Andante

Grave: langzaam

Largo: langzaam

Lento: langzaam

Moderato: matig snel

Presto: zeer snel

Prestissimo: zo snel mogelijk

Tempoveranderingen: accelerando (versnellen); ritenuto, ritardando, rallentando (vertragen), a tempo (voorgaande tempo), tempo primo (1e tempo)

Thema: zeer herkenbare melodie, langer dan een motief

Thema met variaties: compositie waarin één thema op verschillende manieren gespeeld wordt (ritmische-, melodische-, tonale en harmonische variatie)

Tonica: grondtoon, begintoon van de toonladder (“ontspanningsfunctie”)

Toonsoort: toonladder (bv. G-majeur of d-mineur)

Transponeren: een compositie “omzetten” in een andere toonsoort

Tremolo: razendsnel herhalen van dezelfde toon

Triller: versiering waarbij de hoofdtoon zeer snel wordt afgewisseld met een toon die hoger is (meestal een seconde)

Trio: combinatie van 3 instrumenten.

Triosonate: een compositievorm voor twee solo-instrumenten en basso continuo (dus 4 spelers!). meestal 4 delen (volgens de opbouw van de symfonie)

Tutti: allemaal (in de betekenis van iedereen moet spelen)

Twaalftoonsmuziek: manier van componeren uit de moderne tijd waarbij alle twaalf tonen even belangrijk zijn en in een bepaalde volgorde achter elkaar worden gezet (**dodecafonie**)

Unisono: meerdere stemmen en/of instrumenten zingen en/of spelen op dezelfde toonhoogte

Variaties op een thema: zie thema met variaties

- Verbindingsboog:** verlenging van een toon door een boog bij twee dezelfde noten
- Verse:** synoniem voor couplet. In de lichte muziek ook aanduiding voor wat aan een chorus voorafgaat
- Versieringen:** omspeling van de hoofdtoon (bv. triller)
- Vibrato:** het laten beven (zweven) van een toon
- Virtuoos:** zeer veel snelle noten
- Vocaal:** gezongen muziek (met eventueel begeleiding)
- Vocale ensembles:** mannenkoor, vrouwenkoor, gemengd koor, kinderkoor
- Volkslied:** tekst in de volkstaal; mondeling overgeleverd (amateurs); eenvoudige melodie; kleine omvang; gemakkelijk te onthouden
- Walking bass:** iedere tel speelt de bas een toon en "loopt" a.h.w. door het stuk (pop- en jazzmuziek)